

Mariusz Nyk

Spoleczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi

WYDAJNOŚĆ PRACY JAKO ELEMENT ROZWOJU GOSPODARCZEGO

1. Wprowadzenie

Wydajność pracy to oprócz wzrostu zatrudnienia główny motor rozwoju gospodarczego. Zwiększenie produktywności prowadzi zazwyczaj do podwyższenia poziomu życia całego społeczeństwa. Owa wydajność to również podstawowy barometr kondycji gospodarki; w długim okresie żaden inny czynnik nie jest tak istotny dla zamożności kraju jak tempo zwiększania produktywności.

W gospodarce istnieje kilka sposobów na zwiększenie konsumpcji. Jednym z nich jest dynamiczny wzrost zatrudnienia. Inny to ubieganie się o kredyty z zagranicy lub poszukiwanie strategicznego inwestora (który ewentualnie chciałby nabyć majątek narodowy). Kolejny sposób to wywieranie wpływu na wzrost wydajności pracy. Dzięki temu zwiększy się ilość towarów i usług dostępnych na rynku. W długim okresie tylko trzeci sposób trwale zwiększy zamożność społeczeństwa.

Celem opracowania jest zdefiniowanie oraz przedstawienie jednego ze sposobów mierzenia wydajności pracy, jak również dynamika tej wielkości w Polsce w latach 2000-2005. Ponadto artykuł wyjaśnia, jakie czynniki przede wszystkim kształtują produktywność w badanym okresie oraz czy w najbliższym czasie można się spodziewać wyższego tempa wzrostu wynagrodzeń niż wydajności pracy.

2. Istota oraz sposoby mierzenia wydajności pracy

Produktywność jest jednym z podstawowych wskaźników efektywności gospodarowania. Poprawa koniunktury może się przyczynić do wzrostu wydajności pracy. W długim okresie w większym stopniu decyduje o niej struktura gospodarki, przede wszystkim elastyczny rynek pracy. Umożliwia to swobodny przepływ siły roboczej do tych części gospodarki, gdzie będzie wykorzystana w najbardziej efektywny sposób.

Obecnie polska gospodarka uważana jest za jedną z najsilniejszych w centralnej Europie [*Polen auf dem...* 2006]. Należy zauważyć, że jest to dobra ocena z uwagi na fakt, iż przez blisko 50 lat musiała borykać się z komunistycznym systemem gospodarczym.

Sposobów mierzenia wydajności pracy literatura ekonomiczna podaje bardzo dużo¹. Każdy z nich pozwala na formułowanie odpowiednich wniosków. Jednak dla celów niniejszego opracowania, gdzie nacisk kładzie się na dynamikę produktywności w skali makroekonomicznej, przyjmuje się zasadę:

$$E = \frac{P_g}{L_p},$$

gdzie: E – wydajność pracy,

P_g – poziom realnej produkcji globalnej,

L_p – liczba pracujących (przeciętna dla danego okresu).

Tempo wzrostu wydajności pracy zależy od siły produkcyjnej pracy. Przez to pojęcie należy rozumieć zarówno poziom stosowanej techniki, jakość kwalifikacji zatrudnionych, sprawności organizacyjne, jak i warunki naturalne – na te ostatnie człowiek nie ma wpływu.

Z drugiej zaś strony należy zauważyć, że najnowocześniejsze urządzenia, doskonały schemat organizacyjny oraz najlepsze umiejętności pracowników nie są na tyle wystarczające, aby osiągnąć wyraźny postęp. W dużej mierze sukcesy w zakresie produktywności zależą od zaangażowania się pracowników, kształtowanego przez ich stosunek do pracy oraz siłę oddziaływania czynników wymuszających wysoką jej intensywność.

Praca jest miarą wysiłku włożonego przez człowieka w wytworzenie danego dobra. Jeśli pracownicy wykonujący pracę są do niej dobrze przygotowani i posługują się zaawansowaną technologią, to uzyskują wówczas wysoką wydajność pracy. Definicja pracy według Adama Smitha: „Roczna praca każdego narodu jest funduszem, który zaopatruje go we wszystkie rzeczy konieczne i przydatne w życiu, jakie ten naród rocznie konsumuje, a które stanowią bądź bezpośredni wytwór jego pracy, bądź też to, co nabywa ten wytwór od innych narodów” [Smith 1954].

W ujęciu A. Smitha praca narodu odpowiada współczesnej kategorii PKB. Definicja ta podkreśla, że bogactwo społeczeństwa rodzi się z pracy wykonywanej przez jego członków. Jednak praca ta może być źle spożytkowana, co owocuje niską jej wydajnością. Dane dotyczące wydajności pracy w Polsce zaprezentowano w tab. 1.

Z tabeli 1 wynika, że w Polsce PKB ulegał w badanym okresie dynamicznemu wzrostowi, natomiast zmniejszyła się liczba pracujących. Graficzne ujęcie tempa zmian liczby pracujących przypominałoby wykres sinusoidy (rys. 1). Brak wyraźnego stabilnego wzrostu tłumaczy się m.in. brakiem stabilizacji w prawie pracy.

¹ Można mierzyć wydajność pracy, dzieląc ilość wytworzonych dóbr przez liczbę biorących udział pracowników w procesie produkcji lub przez liczbę przepracowanych godzin.

W wyniku takiej sytuacji również tempo zmiany wydajności pracy nie wykazywało stałego trendu. Najniższą dynamikę wydajności pracy odnotowano w 2004 r. (2,9%), najwyższą zaś w 2003 r. – 22,5%².

Tabela 1. Wydajność pracy w Polsce w latach 2000-2005

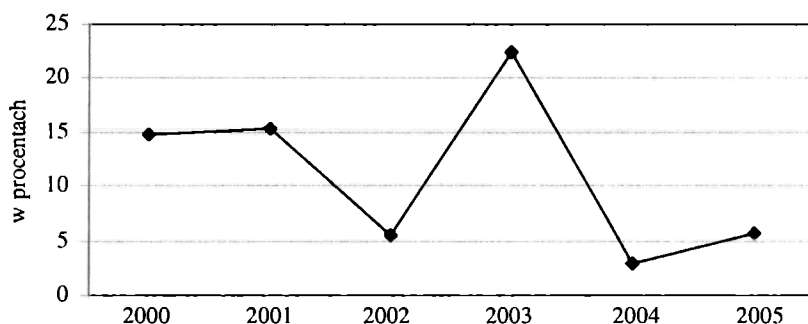
Wyszczególnienie	Lata					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
PKB realne* (w mln zł)	676 314	738 582	792 795	82 2782	85 2214	91 3104**
Pracujący (w tys. osób)	15 488,8	14 670,6	14 923,7	12 640,7	12 720,2	12 893,3
Wydajność pracy (w zł)	4 366,5	5 034,4	5 312,3	6 508,9	6 699,7	7 082,0
Dynamika wydajności pracy	114,7	115,3	105,5	122,5	102,9	105,7

* PKB nominalne zweryfikowane wskaźnikiem CPI dla badanych lat,

** prognoza własna na podstawie danych za I-II kwartał 2005.

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Rocznik Statystyczny... 2006; *Rachunki narodowe...* 2002-2005].

Można powiedzieć, że jesteśmy na poziomie 48%³ średniej krajów Unii Europejskiej; przeciętny poziom wydajności mamy prawie o połowę niższy od przeciętnego kraju Unii. Wydajność w Polsce jest niższa od Węgrov (gdzie jest 60% średniej Unii Europejskiej) i od Czechov (53%). Jest to spowodowane sytuacją w rolnictwie. Sektor ten ma relatywnie duży udział w naszej gospodarce pod względem liczby osób pracujących. W rolnictwie wydajność pracy jest znacznie niższa niż w innych działach gospodarki. Rolnictwo dostarcza ok. 3% PKB, a w dziale tym pracuje ponad 16% [Rocznik Statystyczny... 2006] ogółu zatrudnionych.

Rys. 1. Graficzne ujęcie dynamiki wydajności pracy w Polsce

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zawartych w tab. 1.

² Obliczenia własne na podstawie tab. 1.

³ Na podstawie obliczeń dokonanych w Centrum Analiz Społeczno-Gospodarczych przez Katarzynę Pietkę.

Dokładniejsza analiza wydajności pracy w Polsce wymaga ujęcia sektorowego gospodarki. Obserwacja danych statystycznych nasuwa kilka wniosków. Obecność Polski w strukturach Unii Europejskiej działa stymulująco na wzrost produktywności. W sektorach, w których dostrzega się konkurencję na szczeblu międzynarodowym, w zasadzie wymusza to sam rynek, ponieważ przedsiębiorca-eksporter musi zwiększyć tempo wzrostu swojej efektywności (żeby był konkurencyjny).

Najwyższą wydajność obserwujemy w sektorze usług (rys. 2). Zawdzięcza się to m.in. udziałowi telekomunikacji w tym sektorze. Znaczący wzrost dynamiki obserwuje się w przemyśle. Sytuacja ta jest następstwem restrukturyzacji, która powodowała zwalnianie pracowników, aby dostosować wydajność pracy do warunków konkurencji w kraju i za granicą (tab. 2).

Tabela 2. Pracujący oraz PKB* w wybranych sektorach gospodarki w Polsce w latach 2000-2005

Sektory		Lata					
		2000	2001	2002	2003	2004	2005
Rolnictwo	– pracujący (w tys. osób)	4 304,6	4 289,7	4 281,5	2 138,3	2 139,5	2 138,3
	– PKB (w mln zł)	32 832,2	35 459,1	32 300,2	32 698,4	41 719,9	43 636,1**
Przemysł	– pracujący (w tys. osób)	3 134,4	2 963,6	2 887,9	2 872,1	2 930,9	2 976,7
	– PKB (w mln zł)	158 749,7	156 303,3	159 794,4	176 530,3	207 023,5	169 188,1**
Budownictwo	– pracujący (w tys. osób)	814,6	737,1	676,6	616,8	588,8	601,9
	– PKB (w mln zł)	51 224,3	48 550,5	45 339,6	43 504,8	45 451	35 363,9**
Handel	– pracujący (w tys. osób)	2 074,6	1 969,2	1 998	2 003,9	1 983,1	2 030,6
	– PKB (w mln zł)	128 877,1	137 476,7	142 042,7	141 243,1	154 357	163 243,5**
Usługi	– pracujący (w tys. osób)	390,9	341	365,6	370,7	380,5	384
	– PKB (w mln zł)	328 755,5	351 705,2	366 751	374 475,2	400 938,1	345 326,7**

* PKB w ujęciu realnym, weryfikowane średnią roczną stopą inflacji dla danego roku,

** dane szacunkowe jako średnia arytmetyczna na podstawie I-III kwartału 2005.

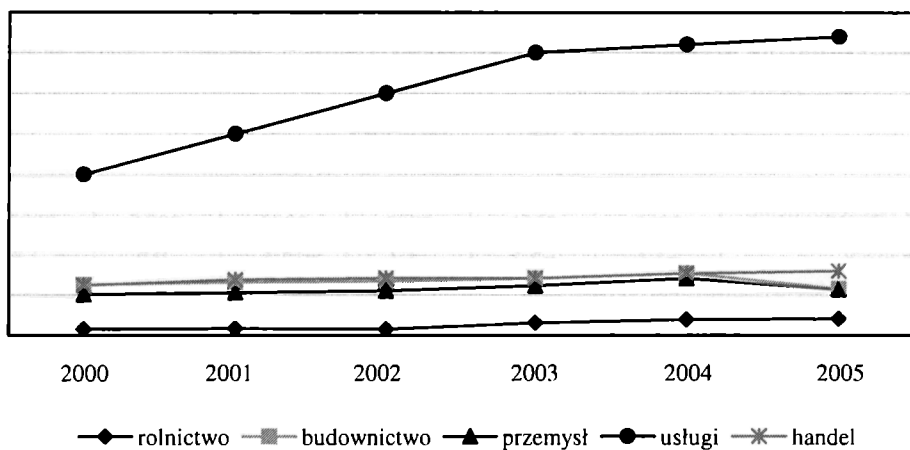
Źródło: [Rocznik Statystyczny... 2006].

Wydajność pracy w przemyśle rosła przeciętnie w badanym okresie o 7%⁴. Początkowe lata objęte badaniem wykazywały się wolniejszym tempem wzrostu go-

⁴ Obliczenia własne – średnia arytmetyczna z dynamiki w badanych latach.

spodarczego – a to ma znaczący wpływ na produktywność. Efektywność pracy w tym sektorze wzrosła w 2003 roku. Wówczas przemysł ukierunkował się na konkurencję na zagranicznych rynkach. Taka sytuacja wymusza pewne dostosowania. W sektorze tym blisko 25% sprzedaży zawdzięcza się eksportowi. Podobnie jest z sektorem usług. Po otwarciu rynków pojawia się konkurencja z innych krajów.

Problem uwidacznia się przy sektorach, które nie biorą czynnego udziału w rynku, bądź podlegają mu w bardzo umiarkowanym stopniu (np. sektor rolniczy).

Rys. 2. Dynamika wydajności pracy w Polsce

Źródło: kreator wykresów na podstawie własnych obliczeń opartych na danych w tab. 2.

Wykres na rys. 2 pokazuje, iż dynamika wydajności pracy najniższa jest w Polsce w sektorze rolniczym. Rolnictwo polskie nie jest jednorodne. Tylko część produktów z rynku rolnego podlega mechanizmom rynkowym. Eksport żywności do krajów Unii Europejskiej zwiększa się w tempie ok. 30% rocznie. Sektor rolniczy nie podejmuje działań, które mogłyby poprawić efektywność pracy. Większość środków pomocowych z Unii Europejskiej, w tym pierwotnie nakierowanych na rozwijanie agrobiznesu, lokuje się jako indywidualne dopłaty bezpośrednie dla rolników, co m.in. powoduje, że nietowarowe gospodarstwa nie myślą o poprawie produktywności. Dlatego przez kilka najbliższych lat nie można oczekiwać żadnych zmian w tym zakresie. Takie sytuacje zaniżają przeciętną krajową wydajność pracy.

3. Czynniki kształtujące wydajność pracy

Efektywność pracy zależy od bardzo wielu czynników. Zmienne te mają zarówno charakter ilościowy (wymierny), jak i jakościowy (trudno mierzalny). Do podstawowych determinant wydajności pracy można zaliczyć: technologie, systemy organizacji pracy, przygotowanie zawodowe, motywacja pracownika, cechy osobowości, płaca.

W sferze samozatrudnionych oraz pracujących w małych firmach wydajność pracy jest relatywnie niższa. Przyczyną tego jest nie tylko gorsze wyposażenie w kapitał rzeczowy i słabsza organizacja. Zdarza się, iż miejsce pracy jest stworzone w celu „przetrwania”, więc akceptuje się niższą efektywność pracy, co oznacza mniejsze dochody, ale nie oznacza krótszego czasu pracy. Natomiast pracodawca w sektorze dużych przedsiębiorstw ma dwa cele: maksymalizować zysk oraz zwiększać tempo wydajności pracy.

Spśród mierzalnych czynników kształtujących wydajność pracy, w skali gospodarki, można wymienić wartość sprzedaży (wartość dodana), liczbę pracujących oraz wysokość płac (tab. 3).

Tabela 3. Tempo zmian liczby pracujących, wydajności pracy oraz wartości dodanej w Polsce (w %)

Wyszczególnienie	Lata					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Pracujący	-3,2	-5,3	1,7	-15,3	0,6	1,4
Wydajność pracy	14,7	15,3	5,5	22,5	2,9	5,7
Wartość dodana	3,9	1,2	1,3	3,6	5,1	3,6*

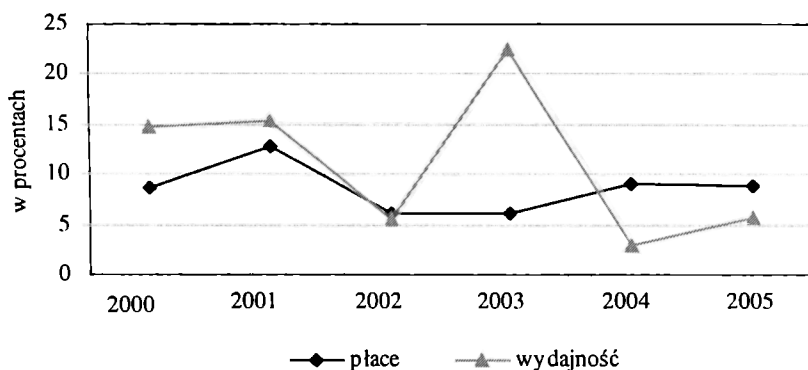
* obliczono na podstawie danych za I-III kwartał 2005.

Źródło: obliczenia własne na podstawie [*Rachunki narodowe...* 2006].

Niestabilne tempo zmian liczby pracujących oraz wartości dodanej pozwala stwierdzić, że nie są to główne czynniki determinujące wydajność pracy w Polsce. Mimo że zmienne są wymierne, okazuje się, iż tempo zmian efektywności pracy zawdzięcza się innym czynnikom – trudno mierzalnym.

Może się zdarzyć, że wzrost sprzedaży (wartości dodanej) jest na tyle silny, że przy braku redukcji zatrudnienia, a nawet przy jego zwiększeniu, rośnie wydajność pracy. Jednak to tempo zmian efektywności może być mniejsze niż gdybyśmy zmniejszali zatrudnienie. Zabieganie o wzrost wydajności nie zawsze musi więc oznaczać redukcję zatrudnienia. Na uwagę zasługuje fakt, iż produktywność w Polsce jest nadal o połowę niższa niż średnia w Unii Europejskiej. Dlatego należy dążyć do jej zwiększenia – powstaje pytanie, czy można tak szybko się rozwijać, żeby zwiększyć wydajność pracy bez redukcji zatrudnienia? Wydaje się to raczej niemożliwe, ponieważ gospodarka ma swoje ograniczenia, również strukturalne. Dostosowanie podaży nie następuje tak szybko. Przy dużym przyspieszeniu wzrostu gospodarczego można oczekiwać problemu z wysokim importem – a to grozi wysokim deficytem w bilansie bieżącym.

Powszechnie wypracowana opinia mówi, że wydajność pracy jest wprost proporcjonalna do tempa zmian realnych wynagrodzeń. Oznacza to, że wzrostowi wynagrodzeń powinna towarzyszyć wyższa wydajność pracy. Wykres na rys. 3 przedstawia korelację tych dwóch wielkości.

Rys. 3. Dynamika realnych wynagrodzeń oraz wydajności pracy w Polsce

Źródło: [Nyk 2006].

Wykres na rys. 3 pozwala zauważyć, iż tempo zmian wydajności pracy w Polsce, w początkowej fazie badanego okresu, jest wyższe od tempa zmian przeciętnych wynagrodzeń realnych. Jednak ostatnie obserwowane lata (2004 i 2005) wskazują na sytuację odwrotną. Jeśli trend się utrzyma, może to spowodować, że nasila się zjawiska inflacyjne w gospodarce.

Inny wniosek, wyprowadzony z analizy rys. 3, pozwala na potwierdzenie tezy, iż wzrost wynagrodzeń w Polsce to również wzrost efektywności pracy, przy czym tempo zmian jest, w większości, nieco zróżnicowane.

Jak widać, aby ludzka praca mogła być dobrze spożytkowana, ekonomia musi opierać się na wolnym rynku. W gospodarce kapitalistycznej aktywność ludzka znajduje swoje odzwierciedlenie we wzroście innych, równie istotnych, wielkości makroekonomicznych.

4. Zakończenie

Niniejsze opracowanie pozwala na wyciągnięcie kilku wniosków.

Od lat w proces rozwoju polskiej gospodarki wpisany jest wzrost wydajności pracy. Jednak tempo zmian wydajności jest uzależnione od wielu czynników, po części trudno mierzalnych. Znaczny wpływ na obserwowaną wielkość ma aspekt psychologiczny (np. samopoczucie pracownika, sposób podejścia do pracy itp.).

Niezależnie od przyjętego sposobu pomiaru wydajności pracy, owa efektywność zwiększa się rokrocznie. Jednak nadal poziom wydajności polskiej gospodarki jest o połowę niższy od średniej Unii Europejskiej. Fakt aktywnego uczestnictwa w strukturach Wspólnoty działa pobudzająco na wzrost produktywności.

Wydajność pracy jest zróżnicowana w ujęciu sektorowym. Na znaczeniu zyskuje sektor usług (najwyższa efektywność pracy), który czynnie uczestniczy w „grze rynkowej”.

Niniejsza analiza ukazuje, iż ważny jest odpowiedni system wynagrodzeń, który działa stymulująco na poprawę wydajności pracy.

Wielu Polaków szuka pracy w Europie Zachodniej, a jednocześnie w Polsce zauważalne jest zapotrzebowanie na siłę roboczą w niektórych sektorach. Pozostaje wierzyć, że polski rząd będzie wspierał dynamikę gospodarczą i sprzyjał rozwojowi. Mimo krytykowanego deficytu budżetowego oraz wykorzystywania środków państwa na dobra konsumpcyjne, dane makroekonomiczne wyglądają stosunkowo dobrze. Jedynym aspektem zakłócającym ten obraz jest poddany sztywnym regulacjom rynek pracy.

Literatura

- Borkowska S., *Efektywne systemy wynagrodzeń*, IPiSS, Warszawa 1999.
 Borkowska S., *Pakietowe systemy wynagrodzeń*, IPiSS, Warszawa 2000.
 Domański J., *Rozwój ruchu produktywności w Polsce. Wizja nowej kultury pracy*, IPiSP, Warszawa 1999.
 Eberhardt K., *Wydajność – magiczne pojęcie?*, „Nowe Życie Gospodarcze” 2001 nr 19.
 Jacukowicz Z., *Zróżnicowanie płac w Polsce, Unii Europejskiej i w USA*, IPiSS, Warszawa 2000.
 Nyk M., *Determinanty wynagrodzeń w Polsce w latach 1995-2004*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2006.
Polen auf dem Weg nach oben [Polska na drodze wzrostu], „Die Zeit” 2006.
 Przybyliński M., *Ekonometryczna analiza przyczyn zmian wydajności pracy w polskiej gospodarce na szczeblu sektorowym*, SWSPiZ, Łódź 2002.
Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych, GUS, Warszawa (lata 2002-2006).
 Rocznik Statystyczny GUS, Warszawa 2006.
 Smith A., *Bogactwo narodów*, PWN, Warszawa 1954.

WORK OF EFFICIENCY AS AN ELEMENT OF ECONOMY DEVELOPMENT

Summary

For a lot of years the growth of work efficiency has been observed in Polish economy. However, the speed of efficiency change depends on many factors sometimes difficult even to measure. Psychological aspect (employee's mood, way of working etc.) has got great influence on measured value.

The approach to the way of work efficiency analysis grows year by year. However, the level of Polish economy's efficiency is half less than the average level in UE. Active membership in UE's structures activates the growth of productiveness.